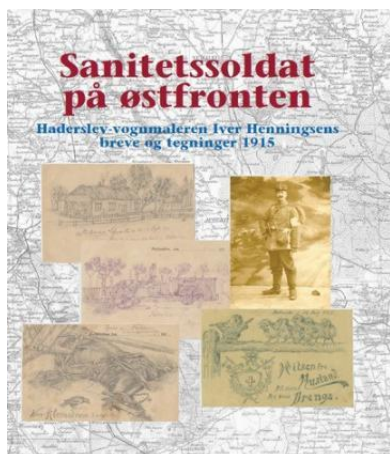

VOGDMALERENS SOLDATERBREVE FRA FØRSTE VERDENSKRIGS ØSTFRONT

Kaj Henningsen, Lars N. Henningsen og Martin Bo Nørregård (red.): *Sanitetssoldat på østfronten: Haderslev-vogdmaleren Iver Henningsens breve og tegninger 1915* (Historisk Arkiv for Haderslev Kommune, 2015)

Af Kim Frederichsen (Ph.d. i russisk historie og samfundsforhold)

Da Kaj Henningsen i 1966 skulle aflevere en skriftlig opgave i liniefaget historie ved Nr. Nissum Seminarium, gjorde han brug af sin bedstefars, Iver Henningsens breve, dagbogsoptegnelser og tegninger fra tiden som sanitetssoldat på østfronten i 1915 under første verdenskrig. Det var lidt et tilfælde, eller rettere sagt et lykketræf, at han fik mulighed for det. For kun ved et tilfælde overlevede materialet at blive smidt ud af en tilfældig rengøringskone under en hovedrengøring. Heldigvis blev breve, dagbogsoptegnelser og brevkort (med tegninger) reddet både til glæde for Kaj Henningsen og for de læsere, der nu efterfølgende har fået mulighed for at læse et betydeligt udvalg.

Vogdmaler Iver Henningsen (1874-1958) fra Haderslev meldte sig i 1915 frivilligt til den tyske hær (og foregreb en genindkaldelse, der ellers nok ville være kommet). Han blev tilknyttet et reservesanitetskompagni, der blev sendt til kampene på østfronten, i første omgang til Østpreussen, men siden førte de tyske sejre ham ind i det daværende russiske kejserrige. Men selvom Henningsen skrev meget om russerne, har det næppe været mange "russerne" han mødte. Gennem mange år forud for første verdenskrig havde de tre supra-nationale imperialistiske stormagter Tyskland, Østrig-Ungarn og Rusland delt det centrale Østeuropa mellem sig, og Henningsens rejse førte ham gennem vores dage Polen og Baltikum. Omend de bygninger og leveformer – bortset fra sproget – han oplevede, næppe adskilte sig meget fra det indre Rusland. Det er et af historiens store ironiske tilfælde, at de tre kejserriger, der under første verdenskrig kæmpede om magten over det centrale Østeuropa, alle endte med at gå under som følge af verdenskrigen.

Iver Henningsen var fra starten meget bevidst om, at han gerne ville skrive en bog om sine oplevelser som soldat – siden kølnedes den interesse – og derfor er der bevaret så mange materialer fra 1915. Selvom Iver Henningsen var i krig, og oplevelsen af "russerne" som en konstituerende anden blev forstærket af, at mødet med lokalbefolkning fandt sted under en sådan situation, hvilket resulterer i en ofte nedladende og til tider fjendtlig tone i materialet, så indeholder Iver Henningsens materiale et meget fint portræt af livet, leveforhold, religion, sæder og skikke både hos lokalbefolkningen på landet og blandt den fortrinsvis jødiske bybefolkning, og dette interessante tidsbillede bliver ikke mindst understøttet af de mange fine tegninger med motiver af boliger, landskaber og mennesker. Derudover indeholder brevene mange beskrivelser af landskaberne, kampene og ikke mindst bekymringer om, hvordan det gik familien derhjemme.

Et andet interessant forhold ved materialet er, at Iver Henningsen meldte sig frivilligt til tysk krigstjeneste, ofte henviser til den tysksindede presse i Nordslesvig og tit nævner sin forventning, ja

ligefrem håb, om en snarlig tysk sejr. Det er interessant, fordi det rokker ved vor tids grundfortælling om et dansksindet mindretal, der nærmest udelukkende modvilligt gjorde deres pligt som tyske statsborgere. Selvom det her kun er et enkelt eksempel, så er det en nuance, som det i en anden sammenhæng kunne være værd at undersøge nærmere.

Der er meget få skønhedspletter at få øje på ved udgivelsen. Dog må det undre, at redaktørerne i den grad underspiller både det forhold, at Iver Henningsen meldte sig frivilligt, og at hans breve hjem indeholder så mange nedladende kommentarer om den lokale jødiske befolkning. Måske har en følelse af familiemæssige forpligtigelser til at forsvare ham spillet ind for et par af redaktørerne, men det ville have været mere interessant at notere sig, hvor udbredt antisemitismen var på den tid, uden det blev opfattet som et negativt karaktertræk at besidde. Trods den ulykkelige baggrund har vi dog efter anden verdenskrig heldigvis set en udvikling, hvor antisemitismen ikke længere er (eller burde være) god tone. Endelig kunne man fra redaktørernes side have ønsket sig en klarere uddybning af baggrunden for valg om udeladelser af enkelte materialer, ligesom flere overvejelser om baggrunden for, at tilsvarende materialer fra hans efterfølgende tjeneste i Tyskland og Frankrig (var det fordi han blev svært såret? Kan det være gået til? Kan krigens gru have fået ham til at miste lysten til at skrive en bog om sine oplevelser?) ikke findes.

Men ovenstående kritik er småting i forhold til, at der er tale om en virkelig smuk bog (både i trykkvalitet og i gengivelsen af illustrationerne), som kan anbefales for sine beskrivelser af indtryk af både steder, mennesker og kampene på østfronten under første verdenskrig. Hertil kommer redaktørernes store arbejde med kortmaterialer, ordlister over tyske udtryk i teksten, persondata og et forsøg på at finde nuværende stednavne på alle angivne lokaliteter, der er af virkelig stor kvalitet og gavner læsevenligheden. Dette forstærkes af de mange gengivelser af Iver Henningsens tegninger (denne anmelder deler ikke redaktørernes kritik af betydningen af den håndværksmæssige kvalitet af tegnearbejdet), netop fordi de ufiltreret gengiver, hvordan det østligste russiske kejserrige så ud på den tid.

Derfor kan man kun håbe, at udgivelsen, selvom den nu har nogle år på bagen, fortsat vil kunne tjene som et særegent kildemateriale til belysningen af oplevelsen af Østfronten i Rusland anno 1915.

